

№ 24 (473)
Чэрвень 2013 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

www.bfk.by

У нумары:

Традыцыі: перанос свечкі ў Бярэзінскім раёне – *стар. 2*

Рэгіён: язычнікі XVIII ст. і ганчары пач. XX ст. – *стар. 4*

Зямляк: тэксталаг, літаратура-знавец В. Дарашкевіч – *стар. 5*

Палескае бортніцтва мае свае даўнія традыцыі. І яшчэ стагоддзе таму Палессе называлі «мядовым краем»

Фота Юзафа АБРЭМСКАГА (1934–1937)

На тым тыдні...

✓ 17 чэрвеня ў Дзяржаўным літаратурным музеі Янкі Купалы адбыўся **вернісаж другой выстаўкі мастацкага праекта «Краевіды зямлі беларускай: Класікі беларускага жывапісу з прыватных збораў»**. Пад час мерапрыемства прагучалі вершы Янкі Купалы і музычныя кампазіцыі на яго словы. Выстаўка працягнуцца да 2 ліпеня.

✓ 18 чэрвеня ў Музеі сучаснага выяўленчага мастацтва адбылося **адкрыццё мастацкага праекта «Голос женщины в искусстве»**. Творчая група «Лимбус» з пяці шведскіх жанчынаў-мастакоў (Ірына Хауска, Аніка Цёрн Легцінс, Алена Поруп, Анэтэ Андарсан, Сесілія Ліндбург) прадстаўляе фатаграфію, жывапіс і тэкстыльнае мастацтва.

✓ Тамсама 20 чэрвеня ўрачыста адкрылі **выстаўку флуарэсцэнтнага дызайну і графікі** Кацярыны Лісіцынай і Алесі Філіпавай «**Люмін**». Выстаўкі можна наведаць да 13 ліпеня.

✓ 20 чэрвеня ў мінскім Палацы мастацтваў адначасова распачалі працу дзве **персанальныя выстаўкі – Юрыя Анушкі і Валянціны Іваньковай**. Пазнаёміцца з творчасцю майстроў можна да 7 ліпеня.

✓ 20 чэрвеня ў Цэнтральнай навуковай бібліятэцы імя Якуба Коласа прайшло мерапрыемства «**І зноў была нядзеля, як тады, у сорах першым**», прысвечанае 72-й гадавіне Вялікай Айчыннай вайны і 10-годдзю з дня смерці народнага пісьменніка Беларусі Васіля Быкава. Вечар памяці арганізаваны бібліятэкай сумесна з Дзяржаўным музеём гісторыі беларускай літаратуры. Імпрэза пачалася адкрыццём выстаўкі «Пайсці і вярнуцца» з фондаў бібліятэкі. На сустрэчы выступілі даследчыкі творчасці В. Быкава, прагучалі ўспаміны людзей, якія ведалі пісьменніка, сябравалі з ім. *Падрабязней – у наступным нумары.*

✓ 20 чэрвеня Беларускі літаратурна-мемарыяльны музей Якуба Коласа зладзіў **літаратурную сустрэчу «Ты – песня натхнення»**, прымеркаваную да 100-годдзя шлюбу Якуба Коласа і Марыі Дзмітрыеўны. Малодшы сын песняра Міхась Міцкевіч, унукі і праўнукі падзяліліся ўспамінамі, прыгадалі цікавыя моманты з жыцця сям'і.

Адмыслова да 100-годдзя шлюбу была падрыхтаваная выстаўка з фондаў музея, матэрыялы якой распавядаюць пра каханне, сапраўдныя сяброўства і падтрымку, што панавалі ў сям'і песняра.

Музей не для віду, музей на віду

8 мая 2005 года ўпершыню адчыніў наведнікам свае дзверы гісторыка-краязнаўчы музей Шклоўскага дзяржаўнага прафесійнага ліцэя № 12. Пад час адкрыцця і за наступныя гады музею перададзена шмат прадметаў і дакументаў. Асабліваю дапамогу аказаў былы выхаванец нашай навучальнай установы Сяргей Харланцьеў. Гэты неабыякавы чалавек і аматар гісторыі, асабліва ваеннай, перадаў шмат матэрыялаў, якія маюць непасрэднае дачыненне да Вялікай Айчыннай вайны. Значную частку прадметаў часу апошняй вайны перадаў музею ваенна-патрыятычны клуб «Пошук», які ўзначальвае Валеры Сёмушкін. Нам актыўна дапамагаюць таксама навучэнцы і інжынерна-педагагічныя работнікі.

За сваю 8-гадовую гісторыю музей дасягнуў пэўных вынікаў. Яго наведала шмат людзей (у кнізе водгукаў можна пабачыць запісы не толькі жыхароў Шклоўшчыны, але і гасцей з Магілёва, Мінска, Гомеля ды іншых куткоў Беларусі, былі наведнікі з Масквы, Санкт-Пецярбурга, Мурманска і нават са Швецыі), музейнай экспазіцыяй вельмі цікавіцца моладзь, і найперш навучэнцы нашага ліцэя, а значыць – справа робіцца не дарма!

Але музей не проста маўкліва збірае экспанаты, а з'яўляецца часткай выхавальнай працы. Да пачатку навучальнага года на пасяджэнні Савета музея разглядаецца план працы музея і краязнаўчага гуртка «Род-

ны край», што існуе пры ім, на новы навучальны год. Як паказала практыка, першакурснікі патрабуюць да сябе больш пільнай увагі. І гэта

зразумела, бо імі зроблены першы крок у самастойнае жыццё. Менавіта для тых, хто ўпершыню пераступіў парог ліцэя, куратары груп у першы месяц вучобы арганізуюць экскурсію ў наш музей. Навучэнцы знаёмяцца з экспазіцыямі дзвюх залаў: «Вялікая Айчынная вайна» і «Этнаграфія і побыт». Пасля першакурснікі ўдзельнічаюць у распрацаванай музеём пешаходнай экскурсіі па цэнтральнай частцы горада пад назвай «Залатое кола, або Залаты квартал Шклова».

(Заканчэнне на стар. 3)

Вяртанне Доўнар-Запольскага

У Цэнтральнай навуковай бібліятэцы імя Якуба Коласа НАН Беларусі пачала працаваць выстаўка «Мітрафан Доўнар-Запольскі – даследчык гісторыі трох народаў». Яе адкрыццё адбылося 14 чэрвеня, якраз у дзень народзінаў вядомага гісторыка, этнографа і фалькларыста. У мерапрыемстве, арганізаваным установаю сумесна з Музеем гісторыі НАН Беларусі, Інстытутам гісторыі НАН Беларусі, Гомельскім дзяржаўным універсітэтам імя Францыска Скарыны, Санкт-Пецярбургскім філіялам Архіва Расійскай акадэміі навук, бралі ўдзел беларускія даследчыкі, а таксама навукоўцы з Расіі і Украіны.

З экспазіцыяй наведнікаў пазнаёміла Алена Цітавец, загадчыца сектара кнігазнаўства аддзела рэдкіх кніг і рукапісаў

бібліятэкі. Выстаўка складаецца з дзвюх частак: у першай прадстаўленыя дакументы з фонду Цэнтральнай навуковай бібліятэкі НАН, а ў другой – копіі дакументаў з архіваў Украіны, Расіі і Беларусі. Асобнае месца займаюць кнігі з уласнага кнігазбору М. Доўнар-Запольскага, некаторыя з яго першых публікацыяў у часопісе «Этнографическое обозрение» пачатку 1890-х гадоў, а таксама фотаздымкі самога М. Доўнар-Запольскага з фонду гісторыка Мікалая Улашчыка.

На выстаўцы дэманструюцца матэрыялы Доўнарскіх чытаньняў, што ладзяцца ў Рэчыцы – на радзіме Мітрафана Віктаравіча.

Пра дакументы, прадстаўленыя на выстаўцы, расказала дырэктар Музея гісторыі НАН

Таццяна Будзянкова. Гэта дакументы, звязаныя з жыццём М. Доўнар-Запольскага ў Кіеве пад час вучобы і ў Мінску, куды вучоны вярнуўся ў 1925 годзе. Пры гэтым у экспазіцыі можна ўбачыць і запрашэнне навукоўцу прыехаць працаваць на радзіму, і пастанову ЦК Кампартыі аб неабходнасці арганізаваць яго ад'езд з Беларусі, што і адбылося восенню 1926 года. Асобна прадстаўленыя лісты нашага земляка і дакументы, звязаныя са спробай абрання яго акадэмікам Расійскай акадэміі навук.

Прадстаўленыя расійскім бокам дакументы наведнікі пачылі толькі ў дзень адкрыцця выстаўкі, а вось астатнія можна паглядзець цягам месяца.

Напрыканцы прэзентацыі прафесар Арсень Ліс узгадаў

А. Цітавец

словы, сказаныя Доўнар-Запольскім пасля яго прыезду ў Беларусь: «Сапраўды мець сваю дзяржаўнасць мы будзем тады, калі будзем ведаць сваю нацыянальную гісторыю». Амаль стагоддзе мінула з таго часу, а гэтыя словы не страцілі свайго глыбіннага сэнсу. Ці рэч

толькі ў тым, што гісторыя паўтараецца? Але, прынамсі, сёння гістарычныя памылкі выпраўляюцца, і ў Беларусь вяртаюцца лепшыя яе дзеці.

Ніна КАЗЛЕНЯ
Фота
Міколы ЛІННІКА

13 чэрвеня, на праваслаўнае свята Ушэсце, у вёсцы Наваселле Бярэзінскага раёна адбыўся абрад пераносу свечкі. У гэты дзень да вяскоўцаў з'ехаліся дзеці, унукі, родныя, прыехалі былыя вяскоўцы, што цяпер жывуць у Мінску, Барысаве і Крупках.

Старажылы кажуць, што свячу ў Наваселлі пераносілі здаўна. Пасля рэвалюцыі 1917 года камуністы забаранілі абрад як рэлігійны, і ён спыніўся. Пад час Другой сусветнай вайны, 4 лістапада 1942 года, у дзень праваслаўнага свята абраза Маці Божай Казанскай, жыхары Наваселля вырашылі здзейсніць звычайны рытуал дзеля аховы вёскі ад захопнікаў. Жанчыны сабраліся ў адну хату, за дзень напралі нітак і саткалі ручнік. Потым сукалі свечку, перажагналіся на яе і абышлі з ёю і ручніком вёску. Ручнік потым аддалі на захаванне ў царкву ў Барысаве. У той жа дзень у Наваселле прыехалі нямецкія карнікі і заспелі частку жыхароў у хаце аднаго з вяскоўцаў, Аляксея Раманька, за малітвай. Ні ў той дзень, ні потым у вёсцы нікога не расстралялі. З 1942 года жыхары Наваселля аднавілі старажытны абрад пераносу свечкі. Дакладна невядома, у які дзень ён адбываўся даўней, але ў гонар выратавання вёскі ў вайну цяпер здзяйсняецца штогод у дзень праваслаўнага свята абраза Маці Божай Казанскай, 4 лістапада. З 1943 года свечку пераносіць 2 разы на год: яшчэ і на свята Ушэсце, што адзначаецца на саракавы дзень пасля Вялікадня. Да 1990-х гадоў абрад спраўлялі патаёмна, пра яго не ведалі нават у суседніх вёсках.

Сёлета раніцай 13 чэрвеня пенсіянер з Мінска Фёдар Фёдаравіч Сіняк, ураджэнец Наваселля, які заўсёды прысутнічае на абрадзе, сукаў вялікую свечку з дамашняга воску, бо старая цалкам згарэла летась пад час абраду. Даўней свечку сукалі зранку ў хаце, куды потым пераносілі, з воску, сабранага ў складчыну з усіх гаспадароў вёскі, кнот рабілі са свайго лёну. Фёдар Фёдаравіч прынёс свечку ў хату Ніны Іосіфаўны Сіняк, дзе ўжо стаялі падрыхтаванымі да вынасу два абразы: большы, Маці Божай Казанскай, і меншы, з выявай Ушэсця. Іконы сталі элементамі абраду не так даўно, 15–20 гадоў таму. Тлумачаць гэта так: «Быў такі год, што свечак не было, не трымаюць людзі пчол, не было з чаго сукаць. Дык бацюшка параіў набыць абразы».

Перанос свечкі на Ушэсце

У хату Н. Сіняк сабраліся амаль усе жыхары вёскі і госці. Жанчыны (і старэйшыя, і маладыя) прыйшлі ў хустках, як на царкоўную службу. Усе разам моўчкі маліліся, потым па чарзе падыходзілі, хрысціліся, цалавалі абодва абразы. Вялікая,

раней абрад заканчваўся агульнай малітвай і застоллем, якое рабілася ў складчыну. Апошнія гадоў сем вяскоўцы запрашаюць для правядзення службы ў хаце, куды перанеслі свечку, праваслаўнага святара з Беразіно. Перад яго прыездам

каля паўметра ў вышыню і 10–15 сантыметраў у дыяметры, свечка, суканая Фёдарам Фёдаравічам, увесь гэты час гарэла, стоячы ў слоіку з зернем.

Потым Антаніна Іванаўна Жданок, гаспадыня хаты, куды забірала свечку, узяла абраз Маці Божай Казанскай, Фёдар Фёдаравіч – запаленую свечку, адна з прысутных жанчынаў – абраз з выявай Ушэсця. Нехта ўзяў яшчэ букет са штучных кветак, што стаяў на стала побач з іконамі. «Каб прыгажэй было,» – патлумачылі потым. Гэтыя чацвёра ішлі першымі, усе прысутныя на агульнай малітве – за імі. Працэсія накіравалася да наступнай хаты, дзе свечка і абразы будуць стаяць у красным куце да восені, пакуль іх 4 лістапада зноў не перанясуць.

пішуць запіскі за здароўе, кладуць іх разам з грашыма да свечкі і абразоў, потым перадаюць бацюшка.

Сёлета было вырашана правесці службу на вуліцы, праз тое, што ў хаце дужа спякотна. Бацюшка прыязджае з памагатымі. На падворку, на загадзя падрыхтаваным стала, разгортваецца сапраўдная царкоўная лаўка, дзе вяскоўцы набываюць тонкія царкоўныя свечкі, якія запаленымі трымаюць у руках пад час службы, падаюць запіскі за здароўе. Галоўная свечка, суканая Фёдарам Фёдаравічам, таксама гарыць пад час службы і потым пад час агульнага застолля. Служба адбываецца ў гонар свята Ушэсця, моляцца за здароўе усіх, хто падаў запіскі, асвячаецца вялікая ёмістасць з вадою, з якой

бацюшка кропіць усіх прысутных і хату гаспадыні, што прыняла свячу. Завяршаецца служба тым, што ўсе па чарзе цалуюць абразы і атрымліваюць у святара дабраславенне. Далей – агульнае застолле, якое даўней спраўлялі ў складчыну, а цяпер ужо робіць гаспадыня хаты, што прыняла свечку. Святар пакідае гаспадыню, якая прыняла свечку, у падарунак абразок.

Ганна Максімаўна Мялешка, гаспадыня хаты, якая гэтым разам прыняла свечку, стала жыве ў Мінску, але прыязджае ў бацькоўскую хату ў Наваселлі на лета і ўвосень – адмыслова, каб справіць абрад. У добрай палове хатаў, што прымаюць свечку, – такая ж сітуацыя. Свечка абыходзіць усе хаты ў Наваселлі ў напрамку руху Сонца, мінаючы хаты п'яніцаў.

Гэтым разам на свята сабралася каля пяцідзесяці чалавек рознага ўзросту, былі і зусім малыя дзеці. Такім чынам, абрад яднае пакаленні, вяртае людзей да іх роднага куточка. Сімвалізуе свечка дабрабыт вясковай супольнасці, ахоўвае яе. У Наваселлі расказваюць пра бедную шматдзетную жанчыну, прыезджую. Прышла яе чарга прымаць свечку, але не было сродкаў справіць застолле. Яна хацела адмовіцца, прапусціць сваю чаргу, але старэйшыя жанчыны ўгаварылі яе зрабіць хоць як, але прыняць свечку. І пасля таго ў гаспадарцы яе ўсё наладзілася, у хаце з'явіліся грошы.

Недалёка ад Наваселля знаходзіцца вёска Вяляцічы Барысаўскага раёна, дзе таксама здзяйсняецца абрад пераносу свечкі. Старажылы кажуць, што даўней па Вяляцічах, што складаліся з дванаццаці частак – «пасёлкаў», на розныя свята пераносілі ажно дванаццаць свечак з абразамі. Цяпер – пераносіцца толькі на дзень Святога Міхаіла 21 лістапада. Абрад святара Юр'я, што суправаджаў свечку на свята Юр'я веснавога 6 мая, не пераносіцца з 1993 года.

Блізкасць традыцыяў дазваляе казаць пра Бярэзінска-Барысаўскі арэал распаўсюджвання абрадаў пераносу свечкі на Міншчыне. Асноўным арэалам у межах Беларусі ў навуковай літаратуры пазначаюцца Падняпроўе і Пасожжа (Магілёўшчына і Гомельшчына).

Алена ЛЯШКЕВІЧ,
студэнтка,
г. Мінск
Фота Аляксея
СТАЛЯРОВА

(Заканчэнне.
Пачатак на стар. 1)

Акрамя адзначаных экскурсіяў, навучэнцам прапануюцца паходы-экскурсіі ў музеі іншых устаноў раёна і наведванне помнікаў гісторыі і культуры. Для навучэнцаў, якія жывуць у інтэрнаце, распрацаваны паход выхаднога дня «Па высокім беразе»: 6 кіламетраў па маляўнічым левым беразе Дняпра з прыпынкамі каля двух помнікаў падзеям Вялікай Айчыннай вайны і помніка прыроды рэспубліканскага значэння «Ніжнінскі роў».

Штогод у ліцэі праходзяць канферэнцыі, круглыя сталы і віктарыны гісторыка-краязнаўчай тэматыкі: «Хрысціянскія святыні Шклова» з удзелам праваслаўнага і каталіцкага святароў, «Трагедыя яўрэйскага насельніцтва горада Шклова ў пачатку Вялікай Айчыннай вайны» з удзелам сведкаў тых жудасных па-

Музей не для віду, музей на віду

Адкрыццё музея стварыла новыя магчымасці: выкладчыкі дысцыплінаў гуманітарнага цыкла выкарыстоўваюць прадметы музейнай экспазіцыі на ўроках і выхаваўчых гадзінах. Экспанаты, якія мелі да чыненне да гістарычных і культурных падзеяў, выклікаюць асаблівае духоўнае пачуццё. Тут заўсёды чалавек дакранаецца да багацця свайго краю, адчувае подых часоў. На роднай зямлі, якая на першы погляд добра знаёмая, заўсёды знойдзецца шмат цікавага – помнікі гісторыі, культуры, прыроды, легенды і паданні, знакамітыя людзі. Таму цікава прайшла ўрокі гісторыі з выкарыстаннем музейных да-

Найбольш актыўныя ўдзельнікі краязнаўчага гуртка праводзяць даследчую працу. Аляксей Ткаленка і Аляксей Цітоў па ўспамінах сведкаў і з дапамогаю гістарычных крыніцаў падрыхтавалі працу «Этот день Победы...», дзе падрабязна апісалі вызваленне Шклова ў 1944 годзе. Даследаванне адзначанае дыпламам 6-га Рэспубліканскага маладзёжнага конкурсу па айчыннай гісторыі ў гонар 65-годдзя вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў. Даследчая праца «Лёс яўрэйскага насельніцтва ў кантэксте гістарычнага, эканамічнага і культурнага жыцця горада Шклова» была адзначаная Інстытутам гісторыі Нацыянальнай акадэміі навук і ўключаная ў праграму Міжнароднай навукова-практычнай канферэнцыі, што праходзіла 27–28 лістапада 2008 года ў Мінску.

У ранейшыя гады найбольш папулярнай працай у навучэнцаў на працягу некалькіх сезонаў быў удзел у археалагічных раскопках горада. Працуючы разам з навукоўцамі, юныя даследчыкі атрымлівалі не толькі цікавыя ўражанні, але і дадатковыя веды па гісторыі роднага краю. Гэта абавязкова застаецца ў іх памяці.

Гісторыка-краязнаўчы музей раз на месяц выпускае насценную газету «Краязнаўчы аркуш». Асобныя матэрыялы краязнаўчай тэматыкі друкаваліся

і ў перыядычным друку: «На стаўніцкая газета», «Краязнаўчая газета», раённая «Ударны фронт».

Музей праводзіць і іншую працу. Напрыклад, у мінулым навучальным годзе экспазіцыя папоўнілася невялікай выстаўкай «3 гісторыі вымяральных-вылічальных тэхнікі», дзе

інтэрната ліцэя. Агульная плошча – 31,3 метра. Па стане на 1 студзеня 2013 года ў ім захоўваюцца 180 адзінак асноўнага фонду і 17 – дапаможнага. Праца вельмі складаная, патрабуе шмат увагі і адказнасці.

Многія пытанні вырашываюцца намаганнямі навучальнай установы амаль немагчыма. Вось прыклад. На пачатку стварэння музея навучэнцы прынеслі і перадалі ў фонд старадаўнюю ікону. Яна, намалеваная на дошках прыкладна ў пачатку XIX стагоддзя, заўсёды выклікала цікавасць у наведнікаў. Але яго стан пасту-

дзеяў, «Мой родны кут», «Мой радавод, мая сем'я», «Вуліцы нашага дзяцінства» і іншыя.

кументаў пад назвамі «Знакамітыя людзі Шклоўшчыны» і «Гісторыя Шклоўскай машына-трактарнай станцыі».

прадстаўлены прадметы, пры дапамозе якіх людзі калісьці лічылі і рабілі разнастайныя вымярэнні. Пачынаюць выстаўку старадаўнія вагі (бязмены), што змешчаны на гербе нашага горада. Тут можна пабачыць лічыльнікі, якія раней выкарыстоўваліся ў гандлёвых кропках, арыфмометр, прымеры калькулятары, лагарыфмічныя лінейкі; як вынік тэхнічнага прагрэсу завяршае выстаўку камп'ютар.

Цяпер Саветам музея праводзяцца набыццё старажытных і рэдкіх кніг і афармленне адпаведнай музейнай экспазіцыі. Сярод экспанатаў кнігі маюць асаблівую каштоўнасць. Першыя з іх для нашага музея прапанаваў навучэнец Вадзім Шолахаў. Гэта знакамітае выданне Уладзіміра Даля «Толковыи словарь живого великорусского языка». Потым з'явіліся іншыя прапановы, і сёння мы маем рэлігійнае выданне XIX стагоддзя, падручнік па гісторыі, які пабачыў свет у Петраградзе ў 1917 годзе, цікавыя кнігі сярэдзіны XX стагоддзя і іншыя.

Музей ліцэя супрацоўнічае з раённым гісторыка-краязнаўчым. Распрацаваны і зацверджаны адпаведны сумесны план дзейнасці. Добрыя сяброўскія стасункі склаліся са школьнымі музеямі нашага раёна. Пры музеі існуе пярвічная суполка Беларускага добраахвотнага таварыства аховы помнікаў гісторыі і культуры.

На сёння наш музей размяшчаецца ў памяшканні

пова пагаршаўся, фарба абсыпалася. На рэстаўрацыю экспаната неабходныя былі вялікія грошы, а навучальная ўстанова не мела такіх сродкаў. Таму на пасяджэнні Савета музея было вырашана вярнуць ікону вернікам. Ле-

Экспазіцыя «3 гісторыі вымяральных-вылічальных тэхнікі»

тась такая ўрачыстасць адбылася ў Шклоўскім касцёле Святых апосталаў Пятра і Паўла.

Між тым, як бы складана нам ні было, але сёння можна з поўнай адказнасцю сказаць, што музей ліцэя жыве і папаўняецца.

Аляксандр ТРУДЗІНА,
кіраўнік гісторыка-краязнаўчага музея
УА «ШДП № 12»

Калекцыянерам, і не толькі

Народная вышыўка

У серыі «Дэкаратыўна-ўжытковыя мастацтва» выйшлі два новыя выпускі. **Марка № 946** паказвае **адвольную гладзь**, **№ 947** – **вышыўку крыжам**, **№ 948** – **вышыўку процягам**.

Вышыўка – гэта спосаб наяснення на тканіну арнаменту, узору, выявы або наданне ёй ажурнай структуры з дапамогаю іголки і нітка рознымі тэхналагічнымі прыёмамі.

Надзвычай разнастайныя віды швоў для «глухой» вышыўкі (па цэлай тканіне): крыж, гладзь, набор, роспіс, тамбур і г.д. Малюнак з геаметрычнымі формамі выконваецца пераважна ўліковай вышыўкай (адлікам нітка палатна), а крыва-лінейны малюнак – «свабоднай» вышыўкай (па загадзя нанесеным контуры).

Аўтары мініяцюраў, якія рыхтаваліся сумесна з Цэнт-

рам даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН Беларусі, Тамара Стасевіч і Яўгенія Бядонік. Памер марак – 28x30 мм, выйшлі ў аркушах па 8 марак і аднаму купону. Наклад – па 48 тысячаў асобнікаў.

Удзень выхаду на паштамце Мінска праходзіла спецагашэнне на канверце «Першы дзень» (аўтар штэмпеля і канверта Т. Стасевіч).

Дзякуем за дапамогу ў падрыхтоўцы рубрыкі супрацоўнікам выдавецкага цэнтру «Марка» РУП «Бел-Пошта»

Ачаг язычніцтва на Павятчыне

Непадалёк невялікай вёсачкі Чурылава, што ў ваколіцах вёскі Павяцця, раскапаныя курганы XVIII ст.! Васямнаццаціга – шаноўны чытач!

Калі гэта вам ні аб чым не гаворыць, то звяртаю ўвагу – у курганах хавалі нябожчыкаў язычнікі. Язычнікі ў цэнтры Еўропы ў XVIII ст.? Здаецца, неймаверна. Але – гэта факт. Бо курганы самі на сабе не з'яўляюцца, хай і без пахаванняў. Як і чаму яны тут з'явіліся? Каб высветліць гэта, трэба паглыбіцца ў гісторыю нашага краю.

Хрысціянізацыя Беларусі, як вядома, пачалася з канца X ст. Але падлягала пад яе толькі славянскае і славянізаванае насельніцтва. Балцкае насельніцтва было пакінутае ў язычніцтве. Праз наш Мёрскі раён у X ст. ярка праходзіла мяжа па рацэ Волце (упадае ў Дзвіну непадалёк мястэчка Лявонпаль) паміж крывічамі і латгалімі. Першыя былі славянізаванымі балтамі, этнаўтваральным этнасам Полацкай дзяржавы. Яны жылі на ўсход ад ракі Волты. Іншыя жылі на захад ад Волты.

Латгалі былі чыста балцкім насельніцтвам. Крывічы-палачане прынялі хрысціянства паводле праваслаўнага абраду, а латгалі засталіся язычнікамі. І вось па Волце ўтварылася мяжа паміж праваслаўнымі хрысціянамі і язычнікамі. Потым, у часы ВКЛ, язычніцкае насельніцтва падлягала хрысціянізацыі паводле каталіцкага абраду пасля заключэння ў 1385 г. Крэўскай уніі. У 1387 г. было ўтворанае Віленскае арцыбіскупства, куды ўваходзіла і нашая Мёршчына. Але справа васьмю чым. Віленская дыяцэ-

зія ахоплівала амаль усю Беларусь (акрамя сучаснай Брэстчыны). А на ўсход ад Мінска касцёлаў да XVII ст. не было. Таму Усходняя Беларусь уваходзіла ў Віленскую дыяцэзію толькі фармальна, бо там практычна ўсё насельніцтва было праваслаўным. А вось насельніцтва паўночна-заходняга рэгіёну Беларусі падлягала хрысціянізацыі паводле каталіцкага абраду пасля Крэўскай уніі. Да гэтага тут панавала язычніцтва, як і ў сучаснай Літве.

У гэты рэгіён уваходзіў і наш раён. Але тэрыторыя нашага раёна, дакладней, яго паўночна-заходняя частка, знаходзілася далей за іншыя ад Вільні, цэнтры дыяцэзіі. Гэта і абумовіла тое, што ў віленскіх «уладкаў» не даходзілі да гэтых мясцінаў рукі. Бо ў рэгіёне да XVIII ст. невядомы ніводны касцёл, хіба што ў Мёрах. Існавала праваслаўная царква ў Казакове, але жыхары гэтай вёскі не з'яўляюцца карэнным насель-

ніцтвам нашых мясцінаў. Іх продкі прыйшлі аднекуль з усходу. Мабыць, тады, калі ў Казакове быў утвораны ў 1559 г. першы вядомы на Мёршчыне фальварак. Была да 1815 г. царква ў Павяцці. Але хто ў яе хадзіў, невядома, бо ўсе карэнныя павятчане і жыхары навакольных вёсак – спрадвечныя католікі. А першы касцёл у гэтым рэгіёне (калі не лічыць Мёраў) быў пабудаваны ў 1939 г. у вёсцы Ідолта. А да гэтага хіба толькі ў нашым горадзе існаваў невялікі драўляны касцёл, дата заснавання якога дасюль невядомая. Хутчэй за ўсё, ён з'явіўся ў XVII ст. Гэта даволі позна.

У 1643 г. упершыню згадваецца касцёл у мястэчку Друя, цяперашні

Браслаўскі раён. Бліжэй да гэтага рэгіёну касцёлаў не было, а ў Павяцці касцёл пабудаваны толькі ў канцы XX ст. Дзе ж малілася насельніцтва Павятчыны да XVII ст.? Калі да гэтага дадаць, што праваслаўным яно ніколі не было. Трэба таксама ўдакладніць, што гаворка ідзе пра частку нашага раёна ў межах трохкутніка Пераброддзе – Чэрасы – Лявонпаль, выключаючы гэтыя тры населеныя пункты. З усяго вышэйзгаданага бачна, што да XVII ст. у гэтым рэгіёне не існавала ні цэркваў, ні касцёлаў. А мяркуючы па курганах, насельніцтва заставалася язычніцкім да XVIII ст., калі тут перамагло каталіцтва, і цяпер гэты рэгіён амаль суцэльна каталіцкі.

Але тое, што ў ім да XVIII ст., да новага часу захоўвалася язычніцтва, не можа не здзіўляць. Гэта нават можна назваць сенсацыяй. І гэта ў нашым раёне, у цэнтры Еўропы. Бо нідзе ў Еўропе нічога падобнага ў XVIII ст. не было і не магло быць. Павяцце нібыта правалілася ў нейкую геапалітычную і культурна-гістарычную шчыліну. І таму язычніцтва тут захоўвалася аманальна доўга. Такім чынам, мяркуючы павятчане – прамыя і чыстыя нашчадкі латгалі, якія з цягам часу абеларусіліся. Насельніцтва гэтага рэгіёну было ў сярэднія вякі нешматлікім, найрад ці больш за 500 чалавек. Гэта, можа, тысячная частка ад насельніцтва Беларусі. Але вельмі ўнікальная частка.

Сяргей ВАСІЛЬЎ, г. Мёры

Краязнаўства непарыўна звязанае з народнай культурай, якая ўвабрала ў сябе мудрасць, вопыт і традыцыі продкаў. Яна беражліва перадавалася з пакалення ў пакаленне і сёння патрабуе ад нас уважлівага стаўлення.

Карысны вопыт краязнаўчай працы назіраюць у Сіняўскай сельскай бібліятэцы. Загадчык бібліятэкі-філіяла Ала Воцік і бібліятэкар Лілія Скаварада, разумеючы магчымасці краязнаўчага матэрыялу, выходзяць карыстаўнікаў бібліятэкі не на абстрактных ідэалах, а на жыццёвых прыкладах, гістарычных падзеях роднай вёскі і інш. Раскрыць перад наведнікамі багатую і слаўную гісторыю роднага краю, абудзіць любоў і павагу да сучаснасці дазваляе арганізаваны ў бібліятэцы інфармацыйна-краязнаўчы цэнтр «Зямля бацькоў – зямля святая», дзе разам з кнігамі ўтульна размяцілася экспазіцыя побытавых рэчаў.

Цэнтр складаецца з краязнаўчай картатэкі артыкулаў, фонду тэматычных папак, дзе адлюстраваны розныя аспекты гісторыі і сучаснасці прадпрыемстваў і арганізацыяў, што знаходзяцца на тэрыторыі сельскага Савета, інфармацыі аб знакамітых земляках, народных умельцах, летапісаў вёскі і бібліятэкі, фонду сцэнарыяў масавых мерапрыемстваў краязнаўчага характару, фонду краязнаўчых матэрыялаў (мастацкая і галіновыя літаратура пра Беларусь у цэлым, матэрыялы пра Міншчыну, а таксама Клецкі край).

Асобае месца займаюць матэрыялы, прысвечаныя жыццю і творчай дзейнасці вядомага опернага спевака, уладжэнца вёскі Сіняўка Лявона Мурашкі. Пад час яго апошняга візіту на Клецчыну (1 лістапада 2007 года) было падпісанае пагадненне аб супрацоўніцтве паміж Клецкім райвыканкамам і Згуртаваннем беларускіх грамадскіх арганізацыяў Літвы. Усяго некалькі месяцаў Л. Мурашка не дажыў да 85-гадовага юбілею,

Са спадчынай продкаў – у будучыню

9 сакавіка 2009 года яго не стала. Дапамогу ў зборы звестак пра яго аказала бібліятэкар Вікторыя Мурашкені, якая перадала ў бібліятэку матэрыялы аб жыцці і дзейнасці мужа, сярод якіх фотаздымкі, граматы, грампласцінкі і дыскі з запісам твораў у яго выкананні.

Рэчавы шэраг у інфармацыйна-краязнаўчым цэнтры прадстаўляюць традыцыйны беларускі касцюм, льяное палатно, вырабы ткацтва і вышыўкі, лапці, калыска, лубянка, вугальны прас, драўляныя начоўкі, верацяно, серп, ступа і таўкач, макацёр, прасніца, пранік, качалка, драўляныя кубкі розных памераў, кадушка. На пачэсным месцы вырабы ганчароў вёскі Ганявічы (раней Глубоча), у якой у 1552 годзе пася-

ліліся майстры Пецька і Петраш. А памяціліся менавіта тут, бо побач у лесе былі (і ёсць па сённяшні дзень) вялікія залежы гліны для вырабу посуду. Мясцовыя жыхары далі ім мянушку Ганявічы. У 1575 годзе Ганявічаў ужо было 18, і яны аддзяліліся ад сяла Глубоча ў асобнае сяло Ганявіч. У 1626-м у Ганявічах 40 гаспадароў, асноўным іх заняткам было ганчарнае рамяство. Гаршкі вазілі на рынак, мянялі на збожжа, бульбу, прылады працы.

У 1930–1940-я гады ў вёсцы займаліся ганчарствам вядомыя на ўсю акругу майстры Фёдар Міхайлавіч Вашчыла, Сямён Рыгоравіч Хлюст, Анатоль Мікалаевіч Варэйка, Пётр Аляксеевіч Варэйка, Міхаіл Іванавіч Томуць і іншыя.

Цяпер у вёсцы жыве 47 чалавек пераважна сталага ўзросту, але, на жаль, ганчарствам ужо даўно ніхто не займаецца. Пад час наведвання жыхароў Ала Іванаўна даведалася, што захаваўся ганчарны круг, які гаспадары паабяцалі перадаць у бібліятэку ў рамках акцыі «Твой падарунак музею». Паводле яе словаў, арганізацыя цэнтры была б немагчымай без падтрымкі аднавяскоўцаў, чытачоў бібліятэкі, якія дапамагаюць збіраць экспанаты, расказваюць пра мінулае, прыносяць старыя фотаздымкі, іншыя дакументы і матэрыялы, якія выкарыстоўваюцца пры напісанні летапісаў, папаўненні тэматычных папак.

За гады існавання краязнаўчага цэнтры назіраюць каштоўны матэрыял, з дапамогай якога праведзена не адно мерапрыемства: святая вёска Сіняўка «Жыве мая вёска», літаратурна-музычная кампазіцыя «Зямля, дзе пачаўся мой лёс», народны абрад «Ішла Каляда калядуючы», святая Перамогі «Памятаем пра подзвіг, ганарымся Перамогай», дзень краязнаўства «З крыніц спрадвечных», гісторыка-краязнаўчая гадзіна «Квітней, старонка родная», дзень ведаў «Радзімы роднай светлы лік», краязнаўчае падарожжа «Зямля клецкая, табою мы сагрэты».

Супрацоўнікі бібліятэкі ўпэўненыя, што праца ў краязнаўчым накірунку мае плён, дапамагае наведнікам захаваць у сэрцы любоў да роднай зямлі, вучыць з павагай ставіцца да сваіх каранёў. Наперадзе ў бібліятэкараў і чытачоў шмат сумесных планаў і цікавых задумаў, галоўная сярод якіх – адкрыццё краязнаўчага музея ў вёсцы.

Людміла РУДЭНКА,
загадчык аддзела бібліятэчнай
рэкламы і маркетынгу Клецкай ЦБС

«Сухія словы энцыклапедычнага тэксту»

Астрынскі край шчодры на таленавітых людзей. Нашая зямля, як клапатлівая матуля, аддае ім сваю моц, а потым шчодро дзеліцца з усім светам. Адпускае ў вялікае жыццё і ніколі не забывае, не пакідае без увагі, ганарыцца імі.

Не так даўно ў Астрынскай сярэдняй школе імя А.С. Пашкевіч (Цёткі) пачалася праца над стварэннем музея гісторыі школы. Плануецца, што ён стане часткай музея Цёткі. Збіраюцца звесткі не толькі пра падзеі школьнага жыцця, але і пра вядомых выпускнікоў. Адным з такіх людзей з'яўляецца «Дарашкевіч Віктар Іванавіч – беларускі літаратуразнавец, крытык, тэкстолаг, перакладчык» – сухія словы энцыклапедычнага тэксту. Ці ж могуць яны расказаць пра чалавека тое, што ведаюць толькі людзі, якія сустракаліся з ім у жыцці?

Надзвычай улюбёны ў родны край і родную мову, беларускую літаратуру і гісторыю, гонар блізкіх, якіх ён любіў шчыра і аддана, з павагай і пяшчотай. На адным з фотаздымкаў зроблены надпіс «Маім любімым маме і папе, перад якімі я заўсёды ў неадплатным даўгу. Віктар Дарашкевіч. 09.12.80.» Літары нібы спяшаюцца, яшчэ не скончана адна, як пачынаецца другая. Бачна руку чалавека, які прызвычаіўся шмат пісаць і нібы спяшаецца расказаць свету аб усім, што ведае і аб чым дазнаўся. І літары гэтыя, размытыя кроплямі слёз, цяпер ужо таксама гісторыя.

Альбо – вось такі выпадак. Жылі ў вёсцы два браты: Аляксандр і Іван Дарашкевічы. Жылі як усе – працавалі, будавалі сваё жыццё як маглі, марылі аб будучыні. Аляксандр ажаніўся, нарадзіліся дзве дачушкі – Ніна і Марыя. Жыві ды радуйся. А тут Вялікая Айчынная вайна. На фронт пайшлі абодва, а вярнуўся толькі Іван. Так вызначыў лёс. Дзяўчат пасля вайны хапала, але Іван не мог застацца абыякавым да таго, што сям'я брата засталася без кармільца. Ён становіцца бацькам дзяцей Аляксандра і мужам яго ўдавы. І па той цеплыні сасункаў, якія панавалі ў гэтай сям'і, зразумела, што ён зрабіў у той час правільны выбар. Праз некаторы час у Сафіі Канстанцінаўны і Івана Паўлавіча Дарашкевічаў нарадзілася яшчэ адна дачушка – Ліда (цяпер жыве на Браслаўшчыне). А потым, 9 чэрвеня 1949 года ў вёсцы, якая цяпер называецца Сасновы Бор (у той час мела назву Цёмнае Балота) і доўгачаканы сын Віктар.

Пасляваенны час быў нялёгка. Каб пракарміць чацвёрта дзяцей, трэба было пра-

цаваць многа і цяжка. Дзеці заўсёды дапамагалі бацькам. З малым Віктарам займаліся старэйшыя сёстры, найбольш Марыя. Былі і сябры, і гульні, і вядома ж, лес, і хлапчуковыя свавольствы. У 1956 годзе Віктар пайшоў у Кірпічоўскую пачатковую школу, потым была Шчанецкая сямігодка. А ў 9 – 10 класах хадзіў у школу ў Астрыну: добрыя шэць кіламетраў у любую пару года, у рознае надвор'е. Але ж якая прыгажосць! Уздоўж дарогі лес. Ветрык нешта шапоча і кожнае дрэўца нібы размаўляе з табою, расказвае сваю асабістую казку, спявае песню. Толькі ўмей пачуць! А ён умеў. У гэты час Віктар пачаў цесна супрацоўнічаць з раённай газетай «Савецкая вёска»: пісаў аб родным краі, аб школьных справах.

Вучыўся Віктар захаптай, заўзята. Астрынскую школу скончыў з срэбным медалём. Цікаўнасць да роднай мовы, фальклору, літаратуры, гісторыі стала вызначальнай пры выбары прафесіі. Віктар Іванавіч стаў студэнтам філалагічнага факультэта Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта, які скончыў у 1971 годзе з адзнакай. Потым была аспірантура Інстытута літаратуры Акадэміі навук БССР. Дыплом атрымаў таксама з адзнакай.

З 1974 года Віктар Іванавіч працуе ў Інстытуце літаратуры АН Беларусі. Факт гэты – сведчанне таленту і інтэлекту Віктара. «Просты хлопец з вёскі, без усялякай дапамогі і адразу – у акадэмію навук. Дзіва, ды і толькі...» – казалі ў вёсцы. А юнак упарта ішоў да сваёй мэты. У 1977 годзе ён становіцца кандыдатам філалагічных навук. Даследуе

гісторыю старажытнабеларускай літаратуры, лацінамоўную літаратуру Беларусі і Літвы XV – XVIII стагоддзяў. Трэба адзначыць, што ён практычна быў першапраходцам такіх пошукаў і даследаванняў, спачатку практычна адзін падымаў гэты агромністы пласт. Вельмі цікавіла навукоўца жыццё і лёс Францыска Скарыны і Міколы Гусоўскага.

В. Дарашкевіч з бацькамі

У 1978 годзе В.І. Дарашкевіч быў абраны сакратаром Савета па каардынацыі навуковай дзейнасці пры Прэзідэнце Акадэміі Навук Беларусі. Высокі ўзлёт, высокі давер і вялікая павага. На гэтай пасадзе Віктар Іванавіч працаваў да 1982 года. Гэты час быў найбольш плённы ў яго дзейнасці. Выходзіць яго манаграфія «Новалацінская паэзія Беларусі і Літвы. Першая палова XVI стагоддзя», дзе навуковец значную ўвагу надае характарыстыцы творчай дзейнасці Францыска Скарыны, паказу яго ролі ў развіцці ўсходнеславянскага кнігадрукавання і славянскіх літаратураў, тыпа-

лагічнаму супастаўленню рэнесансава-гуманістычнага светапогляду ў творчасці Ф. Скарыны і паэтаў-лаціністаў Беларусі XVI стагоддзя. Віктарам Іванавічам была праведзена вялікая праца па падрыхтоўцы да друку паэмы «Песня пра зубра» і каментароў да яе. Дзякуючы яму, паэма пабачыла свет. Цікава ведаць, што не так даўно было ажыццёўленае эксклюзіўнае выданне менавіта гэтай кнігі М. Гусоўскага, якую рыхтаваў Віктар Іванавіч, з яго каментарамі. Аб гэтым паведамілі яго сям'і супрацоўнікі Нацыянальнай Акадэміі Навук. Кніга выйшла ў Італіі накладам у 1000 асобнікаў. Над выданнем працавалі два гады. Уручную рабілася кожная вокладка, сшывалася кніга таксама рукамі. Праца вельмі тонкая, але з ёю паспяхова справіліся ў друкарні Джуліяна Сан-Бендэта. Ілюстраваў кнігу Юрый Якавенка, склаўшы свой выяўленчы шэраг з трынаццаці гравюраў, якія пазней дэманстраваліся на выстаўках у Гродне і Мінску.

Акрамя Ватыкана падарункавыя асобнікі ёсць у Акадэміі мастацтваў у Мінску, Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі, Бібліятэцы імя Чартарыйскіх у Кра-

Прызнаннем заслугаў Віктара Іванавіча ў гісторыі літаратуры трэба лічыць і запрашэнне яго да ўдзелу ў Скарынаўскіх чытаннях у Мінску і Фёдараўскіх чытаннях у Расіі. У 1977 годзе сесія Фёдараўскіх чытанняў была прысвечаная Францыску Скарыну. Наш зямляк выступаў з дакладам «Сувязі Ф. Скарыны з М. Гусоўскім».

Зразумела, працы гэтыя вядомыя больш спецыялістам, а вось энцыклапедычны даведнік «Францыск Скарына і яго час», ці каментары да «Песні пра зубра» М. Гусоўскага даступныя кожнаму чытачу бібліятэкі.

Віктар Іванавіч ўвесь свой час аддаваў вывучэнню спадчыны Ф. Скарыны і М. Гусоўскага. Ён прызнаны аўтарытэт у гэтых пытаннях. Найбольш важкі доказ гэтаму – прысуджэнне Віктару Іванавічу ў 1994 годзе Дзяржаўнай прэміі Беларусі. Яе атрымаў калектыў, які працаваў над выданнем даведніка «Францыск Скарына і яго час» – і Віктар Іванавіч у тым ліку.

Але для сваіх аднавяскоўцаў, родных, блізкіх ён заставаўся ўсё тым жа Віктарам, які з затоеным дыханнем слухаў народныя песні, кожнаму знаходзіў добрае слова і ўмеў падараваць шчырую ўсмешку. Кожны яго прыезд у родную вёску – свята, дзе чакаюць не толькі бацькі і сёстры з сем'ямі, але і ўсе, хто яго ведае.

Але лёс унёс у жыццё свае карэктывы. Прышла хвароба. Страшная, невылечная. Ён змагаўся як мог. Працаваў увесь час, нават тады калі прыступы сталі ўжо даволі частымі і невыноснымі. У бальніцу прасіў прывозіць кнігі, пісаў артыкулы і адпраўляў іх у Акадэмію Навук. Апошнія гады свайго жыцця правёў у бацькоўскім доме ў роднай вёсцы, якую так любіў, у доме старэйшай сястры Марыі, якая заўсёды была побач, гатовая прыйсці на дапамогу.

Віктар Іванавіч вельмі любіў гісторыю і добра ведаў гісторыю сваіх родных мясцінаў.

Лёс склаўся так, што ён загінуў 12 кастрычніка 2003 года ў агні пад час пажару ў бальніцы. Пахаваны на ўскрайку роднага Сасновага Бору. І свае песні спявае яму ветрык. А можа, апавядае казкі.

Ганна
СЦЯПАНЧАНКА,
г.п. Астрына
Шчучынскага раёна

Рэдкаўжывальныя выразы

Пісьменнікі, фалькларысты, лінгвісты слухна называюць фразеалагізмы самародкамі, самацветамі роднай мовы, залацінкамі народнай мудрасці. Імі шырока карыстаюцца і ў звычайных гутаркова-бытавых зносінах, не маючы на ўвазе выяўленчай мэты, і асабліва ў мастацкай літаратуры, дзе побач з аўтарскімі метафарамамі, параўнаннямі і іншымі тропамі фразеалагізмы як гатовыя агульнамоўныя сродкі дапамагаюць дасягнуць вобразнасці, маляўнічасці выказвання. Яны ажыўляюць маўленне, робяць яго сакавітым і эмацыянальным, ёмістым і сціслым.

Вельмі многа гэтых залацінак знаходзім у творах Янік Купалы, Якуба Коласа, Змітрака Бядулі, Кандрата Крапівы, Я. Брыля, І. Мележа і іншых пісьменнікаў. Да прыкладу, у аўтарскай мове з рамана «Пушча» В. Карамазова: «Каму каму, а Валашку маніць – не дай бог. На чыстую ваду ўсё роўна выведзе. Не сёння, дык заўтра». Або ў маўленні персанажа (тэлефоннай размовы) з апавядання Я. Брыля «Апошняя сустрэча»: «Я не ківаю на Пятра, я толькі гавару, што і мы не ў бога цялятка ўкралі... Што? Я, таварыш Варонін, словамі, не кідаюся... І вы мяне, калі ласка... Што?»

Іншы раз фразеалагізмы называюць пасівельмі ад часу метафарамамі, але наўрад ці старэюць яны, хоць і жывуць у мове многія стагоддзі.

Яны, як і словы, характарызуюцца неадпаведнай частотай ужывання, што ў значнай ступені залежыць ад іх стылістычнай афарбоўкі. Да найбольш частотных (не толькі ў мастацкіх тэкстах, а і ў літаратурным маўленні наогул) належаць многія функцыянальна неамацаваныя выразы (звычайна бязвобразныя), такія, як *усё роўна, адным словам, з усяе сілы, між іншым, кідацца ў вочы, на вачах*. Затым ідуць шматлікія размоўныя выразы. Актыўна выкарыстоўваецца і таксама па ступені ўжывальнасці належыць да «цэнтры» большасць прастамоўных фразеалагізмаў. Найменшую частотнасць маюць амаль усе кніжныя фразеалагізмы. Так, на самай перыферыі ў гэтых адносінах знаходзяцца выразы *абтрэсці прах з ног, айгіевы стайні, геркулесавы слупы, занзіраваць глебу*.

На жаль, у апошнія дзесяцігоддзі сталі рэдкаўжывальнымі многія ўласна беларускія выразы. Звычайна гэта ідыёмы-зрашчэнні з забытай або цымянай, незразумелай вобразнасцю. Далей – пра іх гаворка.

Куку ў руку. Ужываецца пры дзеяслове «даваць» і абазначае «хабар, звычайна грашовы» (з'ява, дарэчы, досыць актуальная і сёння: у друку і па тэлебачанні няспынна кажуць пра карупцыю). Занатаваны ў творах Алеся Гаруна, У. Караткевіча (4 ужыванні), Алеся Наварыча. Напрыклад, у «Цыганскім каралі» У. Караткевіча: «Дам ігумену куку ў руку, каб пахаваў мяне ў царкве». Выраз, відаць, склаўся на аснове прыказкі «Схавай тры грошы ў руку на куку», зафіксаванай у сярэдзіне XIX ст. П. Шпілеўскім, уз-

нікненне прыказкі ён звязваў са старажытным павер'ем. Прыкметай вясны было з'яўленне зязюлі ў лясах, і, каб шчасце спадарожнічала чалавеку ўвесь год, трэба было, пачуўшы першае «куку», зазвінец манетамі ў кішэні ці ў руцэ. *На куку* або *на зязюльку* стала абазначаць «грошы, прызапашаныя на шчасце». Пасля *куку* стала асацыявацца з таемным падарункам; такое значэнне ў слове *куку* вылучае ў «Слоўніку беларускай мовы» І. Насовіч, ілюструючы яго прыкладам: «Сунь яму куку ў руку, і дзела пойдзе добра». Першапачатковы сэнс выразу *куку ў руку* – «грошы ў руку каму-небудзь».

З катніх рук. Ужываецца пры дзеяслове «прыходзіць (прыйсці)», абазначае «невядома адкуль»: «Пра чалавека з неведомым мінулым і няпэўнымі паводзінамі ў сучасным, якому, аднак, даверылі важлівую справу, [Дубавец] мог сказаць: – Прыйшоў сюды з катніх рук, а ты яму вер» (У. Караткевіч). Выраз фіксуецца ў «Слоўніку беларускай мовы» І. Насовіча (с. 629) з этымалогіяй «уцёк ад катаў» і прыкладам «Прышоў з катніх рук, а вы яго трымаеце».

Хоць рэпку спявай. Фразеалагізм са структурай даданага ўступальнага сказа, ужываецца як выказанне роспачы, адчаю, бяссілля, немагчымасці зрабіць штосьці, каб выйсці з цяжкага становішча: «Горка, горка давадзецца, ты старога запытай. Ой, часамі так прыпрэцца, што хоць рэпачку спявай» (Якуб Колас). Лічаць, што ў

старажытнасці рэпкай называлі спецыяльныя мудрагелістыя абцугі, верхняя палавіна якіх знешне падобная на рэпку. Гэта быў інструмент для катавання. Ім так сціскалі ногі, што ахвяра пачынала прызнавацца, а то і нагаворваць абычаго на сябе і на іншых. Рэпка змушала чалавека плакаць. Відаць, хто паспытаў яе, склалі ў гонар рэпкі песню-галашэнне, не зусім, як зазначае У. Даль, прыстойную.

З гэтай жа рэпкаю звязанае ўзнікненне яшчэ двух фразеалагізмаў: *нець рэпку* і *запець рэпку*, якія абазначаюць «галасіць (загаласіць) ад роспачы, адчаю»: «Засне ён [Гналь]. Ці ты над ім рэпку пей, ці з гарматы над вухам страляй – усё адно не прачнецца» (Лукаш Калюга); «Пры новым начальніку такой вольніцы сакратарцы не будзе. Запяеш, даражэнькая, рэпку» (І. Аношкін).

Знакам тым. Ужываецца як пабочнае спалучэнне ў сэнсе «значыцца, выходзіць». Выкарыстаны шмат разоў у п'есе «Паўлінка» Янік Купалы («[Сцяпан:] Знакам тым, гэты паніч... – мне зяць. [Паўлінка:] Зяць?! [Сцяпан:] Знакам тым, ён не саўсім яшчэ зяць, але скоро на яго выкіруецца»), у творах Ф. Аляхновіча («Значыцца, баіцца, знакам тым, нешта круціць, тоіцца...»), Вінцука Адважнага («Гануля – прастая жанчына, а ён, знакам тым, арганіст: людзі будуць смяяцца. Саўсім няроўная пара»).

Чуй дух. Прыслоўна-акалічнасны выраз са значэннем «вельмі хутка, імкліва», якое рэалізуецца пры дзеясловах руху. Фіксуецца ў «Зборніку беларускіх прыказак» І. Насовіча з такім жа значэннем. Тройчы выкарыстаны ў творах У. Караткевіча (напрыклад: «Узбегшы на ўзгорак, яны пабачылі дзіўнага рудага на белым фоне звера, які чуй дух уцякаў у белы абшар»), а таксама ў нядаўня апублікаваным рамана А. Усені «Грэх»: «Чуй дух неба зноў заслалася шэранню».

Шашкі ў мяшкі. Ужываецца як дапаўненне пры дзеясловах *браць (узяць)* і пад. і абазначае «свае пажыткі з сабой (браць, збіраць перад адыходам, ад'ездам, уцёкамі)»; напрыклад: «Такая была кватэра!.. Такая пасада – упершыню ў жыцці! І вось зноў збірай шашкі ў мяшкі і – па асінавы шышкі» (П. Палітыка); «А ты сказаў ёй, што я збіраю шашкі ў мяшкі, што навастрыўся пакінуць вас?» (В. Карамазай). Першапачатковае значэнне апошняга кампанента (*мяшкі*) зразумелае, хоць ён тут мае абагульнены сэнс (маецца на ўвазе зусім неабавязкова мех як пэўны прадмет хатняга ўжытку). Першы ж кампанент, як і ў некаторых іншых рыфмаваных фразеалагізмах, склаўся ў працэсе рыфмоўкі.

Хоць бы дзічкі каму. Абазначае «нічога не робіцца з кім-небудзь, нічога не ўздзейнічае на каго-небудзь». Сінанімічны з выразамі *хоць бы хны* (каму), *хоць бы што* (каму). Сустрэкаецца ў творах А. Карпюка, Л. Юргілевіч. Або прыклад з «Іскрачкі ўспамінаў» Я. Саламевіча: «Стайць стары Антось калі гумна са збожжам, рукі ў бокі... і хоць бы дзічкі. А гумно гарыць – ужо і страху ўпала».

Закалец на палец. Кажуць з іроніяй, неадабрэннем пра хлеб у сэнсе «няўдала выпечаны»: «Тут як і ў гаспадынь. У аднае хлеб – закалец

На заканчэнне вярта працываць словы Я. Гарадніцкага: «Народныя прымаўкі адыходзяць ад нас, безужытковыя, закаталагізаваныя ў фальклорных талмудах, бы занесеныя ў чырвоныя кнігі рэдкія віды раслін і жывёлнага свету, што безваротна знікаюць. Наблізіць іх да нашага сённяшняга жыцця, актуалізаваць у сучасным кантэксце – задача даволі зманлівая, але ці здзяйсняя?»

Іван ЛЕПЕШАЎ,
прафесар,
г. Гродна

на палец, у другой – што сітны...» (Я. Пархута); «Запомнілася і даўняя прымаўка: закалец на палец, а калі ўдава, дык і на два» (К. Камейша).

Як дунай. Выраз – двухзначны. Ужываючыся пры дзейніку, абазначае «вельмі добры, цудоўны»: «Цяпер гаспадарка ў нас як дунай. – Як гэта «як дунай»? – пытаю. – Ну, харошае...» (К. Цвірка). Выкарыстоўваючыся як акалічнасць, мае сэнс «цудоўна, надзвычайна, найлепшым чынам»: «І гаспадарка з часам зацвіла і загула як дунай» (Я. Лёсін); «Пшаніца як дунай вырасла, вуж не пралезе» (А. Цыхун).

Як бэля. Хоць гэты фразеалагізм не даецца ў слоўніках беларускай літаратурнай мовы, але яго ўжыванне ў мастацкіх тэкстах пацвярджаецца такімі прыкладамі (выкарыстоўваецца пры дзеяслове *напіцца* ці прыметніку *п'яны* і мае сэнс «вельмі моцна»): «Янка напіўся як бэля, спіць як мёртвы дый годзе!» (Янка Купала); «Напіліся як бэлі ды п'яныя назад папаўзлі» (Кастусь Акула); «Назаўтра бацька быў п'яны як бэля» (Л. Рублёўская).

Ш к а д а ,
калі гэтыя і
не к а т о р ы я
іншыя выразы прыходзіць у разрад устарэлых, а потым зусім знікнуць, забудуцца. А такі іх лёс цалкам магчымы. І вось чаму.

Тое, што шмат якія фразеалагізмы (і прыказкі) жывуць ужо многія стагоддзі, а можа, і тысячагоддзі, нікім не аспрэчваецца. Пісьмовых жа пацвярджэнняў з даўнейшага жыцця якога-небудзь фразеалагізма амаль што няма. Рэдкім выключэннем з'яўляюцца «Лісты Філона С. Кміты-Чарнабыльскага» (1573–1574) – службовая перапіска гэтага дзяржаўнага і ваеннага дзеяча ВКЛ, аршанскага старасты з членамі каралеўскай рады Вялікага Княства Літоўскага. Тут ёсць шэраг фразеалагізмаў і прыказак: *Голодному смерць на уме; Ожогшыся на молоце, велено на воду дуть* і г.д.

Звяртаючы ўвагу на гэтыя і іншыя выразы, ужытыя ў афіцыйнай, дзелавой перапісцы, Я. Карскі ў адным з сямі тамоў сваёй капітальнай працы «Беларусы» пісаў у 1916 г., што ў XVI ст. да прыказак і ідыёмаў «зварочваліся асобы вышэйшай інтэлігенцыі, а не толькі просты народ, як цяпер». Гэтае супастаўленне «як цяпер» вымушае сказаць, што вельмі многія сучасныя аўтары, асабліва маладзейшага пакалення, пазбягаюць ужывання фразеалагізмаў і прыказак у сваіх творах (відаць, і іхні фразеалагічны запас невялікі, і да розных даведнікаў не звяртаюцца). Сцвярджаю гэта адназначна, бо рэгулярна чытаю часопісы «Польмя», «Малодосць», «Дзеяслоў», многія беларускамоўныя газеты.

Чыноўнік і невядомы мецэнат

Ідэя напісаць артыкул з'явілася спякотным вечарам на беразе ласкавай рэчкі Цітаўкі каля сценаў «барскага» маёнтка Падблонь, дзе час і чалавечая абьякавасць злітаваліся над гэтым востравам «прамінулай эпохі» і надаюць дадатковы шарм невялікаму і ўтульнаму гораду Мар'іна Горка.

Жонка з дзецьмі гуляла ў бадмінтон на гарадскім пляжы, з рэчкі цягнула свежасцю, а па небе плылі аблокі. Лёгкая дрымота зблытала думкі, творчае ўяўленне малявала карціны мінулага. Падалося, што праз гады даляцела французская мова, постаць дамы ў белай сукенцы з карункамі і ў капелюшы, якая вяла размову з сур'ёзным пышнавым мужчынам сярэдніх гадоў у чорным сурдуце. Яны быццам прагульваліся па высокім беразе рэчкі, а побач бегалі дзеці. Хутчэй за ўсё, гэта была сям'я міністра Расійскай Імперыі Льва Савіча Макава, важнай асобы для нашых мясцінаў.

Размова пойдзе не толькі пра гэтага рускага чыноўніка. Але менавіта ён прыклаў шмат намаганняў для пашырэння навуковых ведаў, развіцця чыгункі і ўмацавання праваслаўнай веры, што спрыяла ў тыя часы росквіту Расійскай Імперыі ў цэлым і горада Мар'іна Горка Ігуменскага павета ў прыватнасці.

Л. Макаў нарадзіўся ў 1830 г. у Пецярбургу, паходзіў з праваслаўнай шляхты Палтаўскай губерні. Кар'ера яго пачалася з вучобы ў Пажскім корпусе – элітнай ваеннай навучальнай установе Расійскай Імперыі. Тут атрымлівалі трывалыя веды ў галіне ваенных навук, замежных моваў і свецкіх манераў. Вучобу Л. Макаў закончыў на першым разрадзе і быў залічаны ў лейб-гвардзейскі ўланскі полк.

У 1858-м Леў Савіч быў звольнены з вайскавай службы з-за хваробы ў званні ротмістра. Можна меркаваць, што кар'ера вайскоўца не вельмі цікавіла маладзёна, які жадаў паспрабаваць сябе ў іншым, вольным і быў прылічаны да Міністэрства ўнутраных справаў.

Пасля паражэння ў Крымскай вайне Расійскай Імперыі трэба было тэрмінова праводзіць ліберальныя рэформы, што мусілі ўмацаваць дзяржаўны лад. Асноўная роля ў гэтым адводзілася Міністэрству ўнутраных справаў, якое і рэалізоўвала Палажэнне 1861 г., займаўся пашырэннем земстваў, рапрацоўвала дакументы пра вайсковыя павіннасці,

статут пра наём працоўных і слугаў, кіравала пытаннямі веравызнання, вывучала прасоўванне чыгуначнай справы ў Расіі. Міністэрства таксама займалася пытаннямі судовай сістэмы, друку і выдавецкай справы, не кажучы ўжо пра паліцэйскія функцыі.

«По своим способностям и характеру Маков был именно тот "средний человек", трудолюбивый и любезный, свободно владеющий пером, умный, живой и с своеобразной речью, который в жизни лучше всего преуспевает, а особенно в административных сферах». Першым такім якасці ў Л. Макава ацаніў міністр унутраных справаў граф П. Валугеў, які адкамандаваў маладога чыноўніка да віленскага генерал-губернатора Назімава для садзейнічання ў сялянскай справе. У 1865-м Л. Макаў падняўся яшчэ на адну прыступку па кар'ернай лесвіцы: яму быў прысвоены чын правадзейнага стацкага саветніка з прызначэннем кіраўніком Асаблівай канцылярыі Міністэрства ўнутраных справаў. «Маломалу фактычна ўся ўлада сабралася ў яго руках і ўсе нашы назначэнні затым Макова товарищем министра как нельзя более естественным».

За добрую службу Льву Савічу ў 1870-м падарылі маёнтак Навасёлкі Ігуменскага павета з 3 095 дзесяцінамі зямлі, вадзяным млыном, дзвюма корчмамі і пастаялым дваром. Навасёлкі належалі шляхціцу Крупскаму і былі аддадзеныя ў даход дзяржавы за ўдзел апошняга ў паўстанні 1863–1864 гг. Леў Савіч вельмі пільна займаўся маёнткам, які доўгі час быў без уласніцкай рукі. Гаспадарка была пастаўленая на новы капіталістычны лад. У 1870-м Макавы набылі маёнтак у Падблоні (раней належаў памешчыцы С. Буяноўскай) з 1 082 дзесяцінамі зямлі.

Кар'ера чыноўніка развівалася добра, але стараннасці і таленту было мала, каб займаць высокія пасады ў іерархіі Расійскай Імперыі. Быў патрэбен уплывовы апякун, якім і стала княжна К. Далгарукава-Юр'еўская, фаварытка імпе-

ратара. Менавіта пры дапамозе княжны Леў Савіч і стаў міністрам унутраных справаў, ва ўсялякім разе, так сцвярджалі сучаснікі. У 1878 г. высокі чыноўнік быў прызначаны і ганаровым міравым суддзём па Ігуменскім павеце Мінскай губерні на тры гады.

Але з-за шэрагу прычынаў і інтрыгаў, якія разгортваліся пры двары, кар'ера міністра закончылася 6 жніўня 1880 г., а ўночы 28 лютага 1883 г. Л. Макаў застрэліўся ў службовым кабінце «вследствие крупных служебных неприятностей». Меркаванні на гэты конт падзяліліся, нехта быў дакладна ўпэўнены ў карупцыі высокага чыноўніка. Тады гэтая з'ява не была рэдчай: у карупцыі былі абвінавачаныя экс-міністр унутраных справаў граф Валугеў, міністр фінансаў А. Абаза, міністр дзяржаўнай маёмасці А. Лівен. Даволі гучныя адстаўкі адбываліся і ў пачатку царавання Аляксандра III. Але былі і тыя, хто сумняваўся ў абвінавачванні Макава. «Дело это вообще тёмное, но в бескорыстии Макова едва ли можно сомневаться, так как после него остались долги». Пад час следства віна Л. Макава не была даказаная, пра што кажучы абставіны: больш за 60 тысячаў доўгу, што застаўся пасля яго смерці, і прызначэнне Аляксандрам III членам сям'і значных сумаў у выглядзе персанальных пенсіяў, што выплачваліся аж да 1917 г. Пахаваны Леў Савіч у родавай капліцы побач з царквой Успення Божай Маці.

Пасля смерці Л. Макава на руках удавы Соф'і Аляксандраўны засталася трое дзяцей, закладзены маёнтак Навасёлкі і даўгі. Каб утрымаць сям'ю, трэба было прадаваць зямлю. Таму ў 1891–1901 гг. сяляне Андросік, Сіротка, Бабукова набылі зямлю ў маёнтку Навасёлкі. Стан Макавых быў вельмі цяжкім: у 1903–1904 гг. Падблонь і Навасёлкі былі падзелены паміж нашчадкамі, а ў 1906 г. першы быў прададзены за даўгі.

Маёнтак захаваўся да нашых дзён. Перад Вялікай Айчыннай вайною ў ім размяшчаўся санаторый для творчай інтэлігенцыі. Беларускія класікі любілі прагуляцца ў цені алеяў і пясчэнец на беразе Цітаўкі з вудай. У ваенныя гады тут было гестапа, а з 1950-х і па сёння – дзіцячы санаторый.

Сяргей ЛІХТАРОВІЧ

(Заканчэнне ў наступным нумары)

(Працяг. Пачатак у №№ 21–23)

У панскім доме Рыжыя доўга не меркавалі затрымлівацца, таму пакрысе будавалі сабе хату ў вёсцы Паянычы, што на процілеглым баку ракі Янка.

Вечарамі пасля працы Антон і Марыя з сякерамі ішлі на будоўлю, бо дапамогі чакаць не было ад каго, іх ніхто не прыспешваў, не падганяў: як пабудуюць, так і пераселяцца. Як маглі, як дазвалялі сродкі, будавалі сабе хатку.

Печ змуравалі пры ўваходзе, чалеснікам на вакно, каб усё відаць было, што гатуецца, і лішні раз не трэба было запальваць газнічку. Побач прыладзілі люстэрка: каб раз-пораз пазіраць, ці чысты твар. У кутку каля парога стаялі вёдры, кацялкі, качэргі, вілкі.

Пераехалі Рыжыя, але не страцілі сувязі з ранейшымі суседзямі. Сваіх дзетак ім Бог не даў. Можна, таму яны з такой пяшчотаю і цеплынёю ставіліся да чужых дзяцей: патуралі ім, вялі гаворку як з роўнымі, частавалі цукеркамі, на якія быў дэфіцыт. Затое і хацелася падлеткам з хутара збегачь да Рыжых.

Іх сядзіба была як астравок цеплыні ў моры складанага, цяжкага вясковага жыцця. Неўзабаве ў іх першых з'явілася радыё на батарэйках, адны з першых купілі чорна-белы тэлевізар, паставілі на куце ў «чыстым» пакоі газавую пліту – першыя ў вёсцы займелі. У гэтай сям'і можна было атрымаць аддушны, павучыцца добраму, перадавому, пачуць каштоўнае, павучальнае, чаго не заўсёды атрымлівалі ў сваіх сем'ях. Вечаровыя пясядзелкі праводзіліся каля іх хаты, розныя святы (рэлігійныя і ўрадавыя, і святы земляробчага календара) адзначаліся ў Рыжых.

Так было штодзённа: вярнуўшыся пасля калгаснай працы, усёй сям'ёй спраўляліся з хатняй гаспадаркай (трымалі карову, авечак, свіней, курэй), а падхадзіўшыся работай, садзіліся на лаўку каля прызбы. Антон і Яніна бралі ў рукі балалайкі – таленавітыя музыканты ад Бога, і наводзілі струны. Разносіліся па вёсцы гукі, беглі па цячэнні ракі Янкі і даносілі мелодыю аж да хутара Руткевічаў. Туды, дзе было весела, цягнулася моладзь.

Вясковыя вярчоркі

Сонца зіхацела барвовасцю і сядала за гарызонт, а ў паветры заставалася цеплыня, бо цэлы дзень яно паліла і грэла. І толькі надвечоркам павеяла лёгкая прахалодаю. Разамлея за дзень кветкі на клумбах, трава на лузе пачалі распрамляцца, асабліва ажывіліся і паднялі апушчаныя галовы вярціны каля ганка Руткевічаў – любімыя кветкі Эміліі Іванаўны.

У вёсцы гучала музыка. Дзяўчаты вечарамі шукалі сабе месца бавіць вольны час. Старэйшая з іх Стася Руткевіч заканчвала школу.

На адной з такіх вечарынак у час канікулаў пазнаёмілася з хлопцам, які быў на кватэры ў Латышонкаў, суседзях Рыжых. Прыгожы, стройны Валянцін працаваў настаўнікам у вясковай школе. Паміж маладымі завязалася сяброўства, якое перарасло ў моцнае і працяглае каханне.

«На вярчорках жа будзе Валянцін, – цешыла думка дзяўчыну ў адзін з такіх вечароў. – Як жа туды трапіць? Маці адну не пусціць», – разважала яна. Падгаварыла малодшую сястру Марыю пайсці разам. Тая ахвотна згадзілася. Заставалася атрымаць дазвол бацькоў.

– А карову вы, дзяўчаты, падаілі? – загаварыла з парога маці, заўважыўшы, што тыя некуды збіраюцца.

– Так!

– А дроваў у печку прынеслі? – знянацку пачуўся голас бацькі.

– Ага! – вымавіла Стася.

– Вы зноў да Рыжых паляціце? Нібы мёдам там памазана. Я ж ведаю, што з ім хочаш пабачыцца, – бурчала маці.

Стася не слухала яе абурэнняў. Маці не вельмі падабаўся выбар Стасі, бо разам з Валянцінам працавала ў школе і аценьвала юнака па-свойму.

– Ну мы, мама, пойдзем? – не суніраліся дзяўчынкі і быццам не чулі яе пратэсту.

– Ідзіце, гарэзы! Што з вамі зробіш.

Атрымаўшы дазвол, дзяўчаты хуценька шмыгнулі за дзверы, каб толькі не прыпыніць з якой справай бацька. Не ішлі, а нібы іх несла над зямлёй. Бушавала ў жылах маладая кроў, прама вырасталі ў іх крылы для палёту.

(Працяг на стар. 8)

(Працяг. Пачатак на стар. 7)

...Часамі Антон асцярожна клаў на лаўку балалайку і браў гармонік. Сваімі каравымі ад пастаяннай працы вялізнымі жылістымі рукамі ціснуў кнопкі гармоніка... Жанчыны падпявалі, а моладзь кружыла ў танцы – з натхненнем, весялосцю, прама перад ганкам на гладка вытаптаным двары.

Антон Рыжы (каля былога маёнтка Казлоўскіх, з боку будынка для прыслугі)

А ўзімку часта танцы ладзілі ў вялікіх снях іх хаты. Старэйшыя, сямейныя, людзі любаваліся мясцовымі дзяўчатамі і хлопцамі, а бывала – і самі кідаліся ў скокі, здавалася, што маладзелі душою і сэрцам.

– Не глядзіце на мой узрост, сэрца маладое тыхкае ў грудзях, – любіла паўтараць Маня, гаспадыня дома, хапаючыся за сэрца, але не саступала нікому ў танцах, ды так, што аж маснічыны прыгіналіся. Можа, таму так хацелася ёй атрымаць асалоду, што маладосць яе перакрэсліла вайна.

...Каля хутара Паянчы пабудавалі калгасны клуб і школу. А там – валебольная пляцоўка, дзе стаялі два тоўстыя драўляныя слупы, паміж імі нацягнутая сетка. Як толькі праца завяршалася, моладзь, бы тыя мухі на мёд, зляталіся з усіх канцоў на валебольную пляцоўку. Падыходзілі і з навакольных вёсак дзяўчаты і хлопцы. Потым ішлі ў клуб на танцы.

Маніна адзінота

Гады няўмольна бягуць і робяць свой адбітак. Маладосць хутка пралятае, а восень жыцця не затрымаць. Паступова знікае час надзей і спадзяванняў, наступае абьякавасць да ўсяго таго, што так узрушвала ў маладосці.

Пачало рушыцца сямейнае гняздо Рыжых. Першай закончылася зямное жыццё Яніны Віктараўны. Праз пару гадоў пасля яе пайшоў на той свет і яе брат Антон – гаспадар сям'і. Маня засталася адна.

Працоўная біяграфія яе закончылася, зменшылася хатняя гаспадарка, стала больш вольнага часу. Здавалася, жыві і радуйся. Толькі чым? Некалі актыўная і жыццяродная, Марыя Вікенцеўна паступова стала патухаць, усё часцей чапляліся розныя хваробы.

Цяпер Марыя часцей адпачывала, праца зводзілася да невялікай хатняй гаспадаркі і да корпання на прысядзібным участку. У цёплую пару года дзверы ў снях дома Марыі Вікенцеўны нават на ноч не зачыняліся. І кожную вясну, як толькі пачынаўся прылёт птушак, заляталі сюды ластаўкі і за лічаныя дні налеплівалі пад маціцай з гліны цэлы радок гнёздаў. Выседжвалі птушанятаў, і тыя ціўкалі ў гнёздах. Так звыкліся птушкі, што не баяліся чалавека. Гаспадыня ведала: калі ластаўкі ляталі амаль чапляючыся крылом за зямлю, адляталі недалёка і хутка вярталіся з кормам у дзюбах, значыць, трэба чакаць дажджу. Сумна становілася, калі ўвосень яны пачыналі спрабаваць крыло, а потым сем'ямі адляталі ў цёплыя краіны. Пусцелі гнёзды, на душу набягала маркота, значыць, хутка наступяць халады.

Занепакоілася Марыя, калі той вясною птушак у сенцы не дачакалася.

– А можа, гэта на маю смерць? Чула пра такія прыкметы, – збянтэжана забегалі яе вочы. – А як жа жыць хочацца! – праганяла ад сябе дрэнныя думкі прэч.

«Мне ў маладосці цыганка наваражыла, што буду жыць да 74 гадоў. Гэта калі лічыць па-сапраўднаму. Толькі ж некалі бацькі "памаладзілі" на тры гады».

Якраз у такі дзень прыехала яе наведальніца Сяся. Маня ўзрадавалася. Пасадзілі разам градкі, абнавілі кветнік. Апошняя высадзілі расаду капусты.

(Працяг будзе)

Ліпень

1 – Гараўскі Іпаліт Гіляравіч (1828, Ігуменскі пав. – ?), беларускі мастак-пейзажыст – 185 гадоў з дня нараджэння.

1 – Радзівіл Альбрэхт Станіслаў (мян. Абаронца правоў; 1593–1656), дзяржаўны дзеяч Рэчы Паспалітай, гісторык, мемуарыст, аўтар і перакладчык каталіцкіх рэлігійных твораў, заснавальнік Пінскага езуіцкага калегіума (1638) – 420 гадоў з дня нараджэння.

3 – Бярозкін Рыгор Саламонавіч (1918, Магілёў – 1981), беларускі крытык, журналіст – 95 гадоў з дня нараджэння.

3 – Мяла Іван Ільч (1918–1999), пісьменнік – 95 гадоў з дня нараджэння.

4 – Барысевіч Вольга Міхайлаўна (1903, Порт-Артур – 1947), беларускі рэжысёр оперы – 110 гадоў з дня нараджэння.

5 – Бранавец Надзея Гаўрылаўна (1938, Слуцкі р-н), мастак, аўтар твораў у станковым і манументальна-дэкаратыўным жывапісе, графіцы – 75 гадоў з дня нараджэння.

5 – Машкоў Уладзімір Георгіевіч (1938, Расія – 2000), беларускі пісьменнік – 75 гадоў з дня нараджэння.

5 – Нацыянальны гістарычны архіў Беларусі (Мінск; 1938) – 75 гадоў з часу заснавання.

5 – Панамароў Валянцін Георгіевіч (1923, Масква – 2006), беларускі празаік, нарысіст – 90 гадоў з дня нараджэння.

5 – Яленскі Антон Паўлавіч (1818, Мазырскі пав. – 1874), грамадскі дзеяч, адзін з кіраўнікоў паўстання 1863–1864 гг. у Беларусі і Літве – 195 гадоў з дня нараджэння.

6 – Манюшка Дамінік (1788, Ігуменскі пав. – 1848), асветнік, філантроп – 225 гадоў з дня нараджэння.

7 – Гіпіус Яўген Уладзіміравіч (1903–1985), расійскі музыкантаўца-фалькларыст, удзельнік фальклорных экспедыцыяў на Беларускае Палессе – 110 гадоў з дня нараджэння.

8 – Ванас Юлій Пятровіч (1903–1986), латышскі пісьменнік, перакладчык твораў беларускай літаратуры, заслужаны работнік культуры Беларусі, заслужаны дзеяч культуры Латвіі – 110 гадоў з дня нараджэння.

10 – Вайтовіч Ніна Трафімаўна (1913, Верхнядзвінск – 1976), беларускі мовазнаўца – 100 гадоў з дня нараджэння.

10 – Сахарчук Васіль Якаўлевіч (1953, Бярозаўскі р-н – 2003), паэт, перакладчык – 60 гадоў з дня нараджэння.

11 – Захарава Вольга Сцяпанаўна (1908, Расія – 1981), актрыса, заслужаная артыстка Беларусі – 105 гадоў з дня нараджэння.

Сябры!

Наступны нумар «Краязнаўчай газеты» выйдзе 12 ліпеня. Заставайцеся з любімай газетай!

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

(Пачатак у № 1 за 2003 год)

МІФАЛАГІЧНЫЯ ВОБРАЗЫ ў беларускім фальклоры (заканчэнне артыкула). Светлыя міфічныя вобразы часта тоесныя з салярнымі (сонечнымі) міфамі. Гэта – жар-птушка, свінка – залатая шчацінка, залатарога каза, вясень – залаты грэбень, каток – залаты лабок, курыца або качка, якія нясуць залатыя яйкі, царыца з залатымі валасамі. Казачны герой шукае «белае поле, на белым полі ляжыць ложа, на тэй ложы ляжыць слішная панна, у галавах стаіць конь, і з лубка жар есць». Гэта, безумоўна, міфалагічны сімвал узыходу сонца. З салярнымі міфамі генетычна звязаны традыцыйныя для беларусаў купальскія абрады і песні. У купальскіх песенных матывах старажытныя язычніцкія міфы пра бога (багіню) сонца Купалу зліўся з хрысціянскім вобразам Іаана Прадцечы (Хрысціцеля). Тыповы зачын купальскіх песень: «Сёння Купала, заўтра Ян» і тыповы прыпеў: «Ой, рана на Івана!». Спалучэнне язычніцкіх і хрысціянскіх міфалагічных вобразаў – характэрная рыса народных абрадавых песень. Так, у вясельнай песні жанчыны просяць «Кузьму-Дзям'яна», каб ён скаваў моцную «свадзёбку», а забытага язычніцкага Сулуку – каб навечна злучыў маладых. Часта ўпамінаюцца Бог, Хрыстос,

анёлы, іх просяць дабраславіць маладых і вяселле. Анёлы, стоячы «на моры сіня-сенькім», звяртаюцца адзін да аднаго: «Пабяромся ды за ручанькі, // Пабяжым на заручанькі... // Там дзевачка заручаецца, // Ад бацькохны адлучаецца». У суборную суботу вясельніцы спяваюць «Тройца па цэркве халадзіла, // Спаса за ручку вадзіла. – Прачыстая маці, // Прыдзі к нашай хаце // Вяселле зачынаці, // Каравай рапчыняці...». Гэта – не так малітва, як паэтычны прыём падвышэння аж да неба важнай у жыцці чалавека зямной падзеі, мастацкі прыём яе ідэалізацыі. Таксама, як шматлікія звароты маладой сіроткі да боскіх сілаў раскрываюць яе трагічны настрой, боць па навікі страчаных бацьку і маці. Перад кульмінацыйнай своеасаблівай вясельнай оперы сірата звяртаецца да Бога і святых, каб яны адпусцілі з неба бацькоў або самі прыйшлі на вяселле: «Ты не стой, Божанька, за дзвярыма, А хадзі ж, Божанька, к сіраце ў хату. // Некаму сірату блаславіць...». Такім чынам, у беларускім фальклоры, як і ў народнай творчасці інш. славянскіх народаў, міфалагічныя вобразы, сюжэты і матывы дайшлі да нас у рэдукаваным выглядзе, у значнай ступені страцілі свой ранейшы містычны сэнс, набылі значэнне мастацкіх метафараў і сімвалаў.

Жарт тыдня ад Каласка і Калінкі

Адказы на крыжаванку, змешчаную ў № 23

Уздоўж: 1. Тройца. 4. Чэрвень. 8. Лой. 9. Месяц. 12. Смех. 13. Баламут. 17. Вохра. 18. Сфера. 19. Рукі. 20. Асот. 23. Давер. 24. Жніва. 29. Салавей. 31. Сена. 33. Слова. 34. Боб. 35. Анапрэй. 36. Шчупак.

Упоперак: 2. Паса. 3. Водар. 5. Рыс. 6. Егер. 7. Змеявік. 10. Сад. 11. Луг. 14. Трава. 15. Грэчкасей. 16. Ефрасіння. 21. Фядот. 22. Ураджай. 25. Рай. 26. Пакос. 27. Век. 28. Лета. 30. Мова. 32. Аер.